

Hylli i Dritës

Ubi Spîritus Domini, ibi libertas.

(-II ad Cor. III, 17-)

1. „Kasneci i Dardhës.“	Fq. 553
2. Numrim i parë i popullsis në Shqypni.	558
3. Shqyptarët e hartet. — Poezija	568
4. Dervish Pasha.	579
5. Kanûni i Lekë Dukagjinit.	587
6. Lajme.	593
7. Bibljografi.	596
8. Landa e vjetës III-1922.	

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Posta e jonë.

Pajtimtarëve. Shkaku i do permirësimeve në motor, Shtypshkrojes nuk i duel me e botue ket Numer në ditë të caktueme.

Vjenë. Dr. N. J. — Lutja qi na dergoni me anën e gjith filologëve t'Universitetit t' atë kryegjytet u muer me një herë në kujdes e u nisem të Perkohëshmen „Hylli i Dritës“, mi të cillen ju në leter qi na derguet, deshtët me dishmue se është një e Perkohshme „aq e vjefshme per landen e sajë, per gjuhësinë shqype, per drejtsin edhe per ethnologjinë.“ Nuk mund u diftojmë mandej me gojë se sa fort jemi gzue tuj pa se Zotnija e Juej, Docent e Kryebiblijotekar i Universitetit të Vjenës, na e shkruiejshi letren me dorë t'uejen krejt shqyp e mirë shqyp. U falena nderës prej zëmret. U kemi shkruue.

Fier. Nd. Gj. — Marshtrimi na lajmon se si „Zâni i Shna Ndout“ ashtu edhe „Hylli i Dritës“ u kje çue rregullisht muej per muej mas njati drejtim qi latë në Shtypshkrojen Franciskane, prandej faji s'është prej nesh e siellnu e pvetni një herë në zyre postare.

Libohovë. S. A. — Pajtimi është 23. ks. „Kanuni“ ka nisë me u botue qysh me fillim të së Perkohëshmes. Numrat qi kan Kanunin nuk mund i shesim veças. Vjetin I s'e kemi më, sa per vjetët tjera na lajmoni, se do të jau çojmë.

Gjinokastrë. V. Dh. K. — Jau kemi nisë gjith numërat qi lyptë. Sa per botimin e vjetit I edhe na jemi një mëndje me jue se „do i bëhëj një shërbim i vertetë dhe i pa-çmuar kulturës shqiptare sikuer të rishtypej viti i parë i Rivistës;“ por shpensi-met janë të randa. Gjithnji ndoshta na mushet mëndia më vonë me mledhë nenshkrime ase pajtimtarë të mjaftueshem per ket qe-llim.

Bari. — U falena nderës per lajm. Do ta krvejmë de-tyren t'onë në një nder numrat më të parë të vjetës 1923.

Tiranë M. L. — Masi e Perkohëshnja u prirën në parë, lajmojmë se ajo punë është e kryeme. Librin do të jau çojmë. Pritni leter.

Vjenë. Dr. N. B. — Muerem letren e tjerat e u falena nderës me zëmer. Kemi me u shkruue me më të paren postë.

HYLLI I DRITËS

Vjeta III

DHETUER 1922

Num XII.

„Kasneci i dardhës“.

Kallxohet se, motif, paska pasë kënë një plak katundi, nieri orë-zi e fort gazepqar, qi një mij ngatrrresa po ja kishte pasë pertrinë katundit të vet, kû me pleqnië të shtremta, kû me pare nën dorë, por sidomos neper mjet të sundimtarvet të vendit, të cillt — ç' se kungujt zûnë me u njitë landve perpjetë e me dalë m' maje të tynvet — gjithmonë kan majtë nën sjetull bataqçi, vagabondat, ngatrrestarët e njerzt ushûjza e rriqna të popullit të ngratë. Prandej katundi marë e kishte në mnië e i lutte deken.

Kaluen disa vjet edhe ky plak katundi u lig me dekë. Para se me dhënë shpirt, thurret djalin e vet të madhin edhe i vën porosië, qi, mbasi të jët daë kso jete, t'a merrte trupin e tij e, naten, t'a vjerrte m' dardhë, kû katundi mlidhej në kuvend. E mbasi ja vën të birit ket porosië, hjekë brësh edhe ngordhë. I biri kapë trupin edhe, naten të pa hanë, e vjerrë m' dardhë, si kishte pasë fjalën e t'et.

N'e nesret ndjehi plaku i katundit vjerrë m' dardhë. Kush e vuer, kush nuk e vuer, s'dite kush me thënë gjë. Merr vesht Qeverija e vendit, edhe futë katundin — ka një per shpë — në burg; u merr lopë e që e dhën e dhie, e u vën një gjokë të randë, me u lësh me pare arit, pse, tuj e diëjt se katundi marë e kishte pasë m' hundë plakun e vet, ishte tuj këllue, së katundi vetë e kishte vjerrë m' dardhë. E kshtu, edhe mbas deket, ky plak ju bërrezik katundit të vet. Ç' m'at ditë e sod, kû me e fjala: plaku a se „kasneci i dardhës“ per me difit, se ndokush, edhe mbas deket të vet fizike a morale, i lën vendit gjalmat neper

BIBLIOTEKA PUBLIKE
MARIN BARLETI
SHKODER (2018)

kâmë, tue i sjellë dâme e rreziqe.

Shi njikshtu është tuj ndollë sod puna edhe me Shqypnië e me Turkië. Katerqindespeshetë vjet ndëj Turku në ket dhë, edhe një të mirë, me thënë, nuk e patem prej si: si difton puna qi, gjatë kësaj kohë, Shqyptarët ngrefen jo më pak se pesdhjetekater revolucjone të mdhà kundra tij. Por, n'ë mramët — sado vonë — vjetin 1912 na u hoq deret e shkoj më punë të vet, ashtu si shkoj. Edhë na muerem frymë; u bâmë nacionalist, e ngrefem Shqypniën. Per me kënë të lum, prà, s'na jitte tjeter, veç me u bâ Shqyptarë edhe me zânë fillë punen.

Kuer, qe, kerset lufta ndermjet Turkiës e Greqiës. Mustafà Qemali — si zanat qi e kà pasë luften gjithmonë — t'i vën Grekt para m'dajak, edhe t'ja u bâni shpinen mà të butë se barkun — gjith njashtu si e lypen vetë — Pat kujtue zotnië Venizelos, se edhe n' Anadoll bâhet lufta me kopalla, si në Sevres. Por, besa, sod është tuj paë edhe vetë, se e kishte pasë gabim, e se e kishte pasë matë vrapin, mà të madh se kà hapin, e se nuk kishte rrëjtë aj plaku me mjekerr, qi pat thënë dikurë: mos keç larg, se lagesh; pse Mustafà Qemali t'a bâni paçaver traktatin e Sevres, edhe sod Pushtetet e Mdhà munden me pshtjellë me të gypa kandilash a se pistil mollatartash, mbasi edhe bakalleku u həcë disì per piri. — Sido qi kjoftë puna, Greku u thye, edhe sod, atjè në Lozanë, kan ngrefë kuvend Pushtetet e Mdhà me Turk e me Grek, e me disà balkanikë tjerë, per me mûjtë e me vûe një farë paqit me Turkië.

Dër ktu, kjo punë per në, s'çon kandan. Sa per në, Turku e Greku lpyshin kryet, e xjerrshin syet. Veq, tasi e mbrapa, na po druem mos të na sterpikë kazani, qi ka nisë me vûe atjè në Lozanë; pse Turkija është tuj u moudue me shië borxh Shqypniën jo më pak se per pesdhetë mijon Frank ár, si pjesë e borxhit të sajë të hershem — dée e publique — Do me thâne Turku, se na jemi shkepë prej Turkijet, e se prandej na bjen me mârre mbi vëdi një pjesë proporcjonale të bor-

xhevet të tij, mbasi na rresht për 450 vjet ja kemi pà hajrin Turkiës.... Edhë Konferenca e Lozanës i kà çue z ar i j e n Q e v e r i ë s s' onë, qi me shkue sa mà para në Lozanë, për me u marrë vesht mbi ket çashtje.

Qe „kasneci i dardhës“! Janë dhëtë vjetë, qi na kemi dà laknat me Turke as s'kemi bashkë mal as vrrë, as gùr as kufi — nji send qi dër nacionalistit t'onë kan pasë nisë gati me e har rue — e me gjith kta aj po mundohet sod me na pertrinë ndonji sherr — e s'po e kà në mend me u dà, për pa na hjekë kund ndonji ashkel. Shka t'i bājme punës! Me pasë kënë dà na me ndonji vllà t'onin europjan, àstht friga se do të na kishin metë shkrepica mbrapa, jo mà me Turk t'Aziës. Veç shka: për në kjoftë se na jemi atà qi kemi kënë — atà të cillve kush i huej s'ja u kà pà hajrin kurr dër m'sod, kemi të madhe uzdajë se Turku do të dahet me nji grusht miza, edhë po t'i kishim na pernjimend b o r x h atà pesdhetë miljûj; jo mà tue kënë se na s'i kemi b o r x h as pare as pullë. Edhë Turku e di mirë fort ket punë, veç se gjuen pesha, palë a po mund të çoj kund ndoj leper, e pse — kush e di se pse — do me na lânë gjalmen neper kamë, me ket kusûr të vjeter. Po, por detyra e Shqyptarvet — me djë edhë e atdhetarvet të flakët e e nacionalistvet të kulluel, si domos t'atyne qi plang e shpië e q i f i l l e k i kan në Shqypnië — àstht me ju kundersh tue ktyne pretenzioneve të Turkiës, e kurr për të gjallë mos me pranue kurrnji vendim të Konferencës s'Lozanës, qi, ndoshta, mund do t'epet, për me na qitë b o r x h me Turkië. Për Shqypnië àstht nja për nja si me hapë, si me marrë b o r x h m'shpinë pesdhetë milion Frank àr. Nji phamë djerre Shqypnië e nji grusht Shqyptarë — grëtha kuër mund do të dalin ksajë detyrë? S'kà tjetër, prà, veç se me pranë len të gjith na, qi i thomë vedit Shqyptarë, se Turku s'i bājme me thànë nji b e s h i l l e k. E vertetë qi na me Turk e Turku me në kemi hanger shum bukë e gjak bashkë; po, kje shka kje, e sod t'i thomë shoqi shoqit: m'rrove, të rrove, bris ku i berberit,

si me thënë, se as na s'i duhena më gjatë Turkut, as Turku s'na duhet gjatë në, veç secilli m'at oken e copen e vet, qì Zoti i lumja kà dà per rrisk. Jemi të sugurtë, se Qeverija e jonë do t'a kryej më s'mirit detyren e vet në ket çashtje, e shpnesojmë se kujdesi i sajë kà me pasë rrezultatet më të mirat, mbasi edhe na pernjimend nuk i kemi kurrnji b o r x h Turkiës.

Jo; na s'i kemi b o r x h Turkiës. Turku lypë prej nesh pësdhetë milijô Frank àr, pse do me thënë, qì na jemi shkputë prej Turkijet e se prandej do të marrim mbi vedi një pjesë të b o r x h i t të tij, si kà mût m'e marrë ndokush tjetër ktû në Balkan e ndoshta edhe njeti. Po, por nuk është e vertetë qì Shqypnija është shkputë prej Turkijet. Vjetin 1912 kater Shtetent e Balkanit i qiten luftë Turkut, edhe ja qitee sidomos per të pushtuem Shqypniën; pse Serbija e Mali i Zi as nuk kishin aspiracionë tjera jashta Shqypnijet, der sa Bulgarija e Greqija, posë aspiracionesh tjera, kishin edhe ato per Shqypnië. Me Serb e Malazet u bashkue kundra Turkut edhe një pjesë e madhe e Shtetit shqyp-tar të sodshem — marë W i l a y e t i i Shkoders, posë një pjeset të gjytetit. Trië javë ngjati lufta, edhe balkanikët pushtuen Turkiën europë, shka merr prej kufinit të Malit të Zi e të Bosnes e del m' Enos-Midja. E kshtû i hupi Shqypnija Turkut, të cillen e dën në mjet vedit Serbt e Malazet m' njanen anë, e Grekt më tjetren, por jo si Shqypnië: pse Turku s'kà dashtë kurr m'e njoftë Shqypniën; veç si ç'do pjesë tjetër e mbretniës otomane.

Është e vertetë, prà, se Shqypnija, si Shtet m'vedi, nuk është shkputë drejt per drejt prej Turkijet. Kahë duet e tek duet mandej Shteti shqyp-tar i sodshem, kjo është një palë qì s'i duhet gjatë Turkiës me e die. E verteta është, qì Turku e bant k e b u l l më para me i lshue Shqyp-tarët nder kthetra t'anaqve të tyne, se me u dhënë liriën, sado qì kta kishin një eshtnat per Turkië që merr prej Malit të Zi e del m' Jemen. Prandej Turku, per në pasët kund ndonji h e s a p çilë per punë të tokrat, qì Balkanikët ja kan marrë me pushkë per faqe, të kqyrë e fterët me kë të

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

duen, por jo me në. — Shqypnija, prap po tham, nuk është shkepë prej Turkijet si Greqija dikurë, a si, tash s'vonit, Bohemija, Kroacja etr. prej monarkijet austro-ungare; por një herë është xjerrë me gjak prej Balkanikvet, e masandej, me nihmë të Zotit e të miqvet e të gjakut t'onë është ndertue Shtet m'vedi. Me sa, prà, Franca paguen borxhet e Alemanjes, per punë qì ja muer me gjak Altsac-Lorenen, aq na paguejm borxhet e Turkiës.

Por, edhë me pasë per të kënë, se teoretikisht na bijnë në më i lã ata 50 milion Frank àr, de facto nuk kemi kurrfarë detyret t'i lajmë. Shtetet hinë borxh sidomos per me permirsue gjëjen e popujvet të vet. Tash, me ato pare, qì Turku paska mårre borxh, a është bã kund ndonji e mirë per Shqypnië? kù janë rrugat e hekuroret qì u ndertuen, urat qì u lshuen, lymanet qì u ndreqen? me ato pare a u çil kund në Shqypnië ndoj treg, ndoj zanat, ndoj shkollë qì të jet kënë pernjimend shkollë? Jo, kurnjisend; kurnji e mirë s'ju suell me ato pare Shqypniës, e uhadhansit e Turkiës, per me u vertetue mbi objektivitetin e ktyne fjalve, s'kan tjeter per të bãm, veç se me ardhë në Shqypnië e me pã. Turku, kuer duel prej Shqypnijet, — per posë do Begllerësh — s'la të mirë, qì me i thanë: mashalla! Pse, prà, Shqypnija me pague borxhet e Turkiës?

Prandej, edhë me kënë se Çifutent e Europës kan me na i ngarkue kta 50 milion, un jam mendimit, qì Shqypnija kurr mos të vëjë dorë me i lã. Shka kà per të na bã Europa në?... po ndalë nihmen e madhe, qì është tuj na dhënë?

Gegë Toska.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETT"
SHKODER (2018)

Numrim i parë i popullsis në Shqypni.

PREJ FRANZ SEINER.

Gatim e veprim.

Lânda statistike qi gjindej në vënd para se të hijsnin u-shtrit austriake në Shqypni, ngushtohej vetem nder referate të zyreve konsullare europjane në Shkodër, Durrës, Vlorë, Monastir e gjytete tjera, si edhe nder të çpalluna të Klerit roman-katolik të vëndit e në disa shenjime të shtegtarëve europjan e prandej kishte një pshtetje jo gjithmonë të themelëshme.

Zyret otomane paten provue disa heresh me e bā numrimin e popullit në disa gjytete e kazā, por duel gjithmonë diçka qi i pëngoij kto veprime qysh në fillim të vetin e deri prova qi u bā në disa vise, qi me njehë shpijat e vëndit, per me mujtë kshitū me hamēnde me diejtë mandej popullsin, shkoj bosh, pse zyrtarët e atēhershëm nuk i kishin vetit e nevojëshme per një veper aso-dore. Nder vjetët mā të mramet para se të shperthete lufta Balkanike provoj edhe një herë qeverija otomane me xjerrë mostjeter numrin e nierzëve qi ishin të zott e armëve a per sherbime tjera ushtarake, tuj mkamë zyret e nefuzëve, por edhe kto shenjime u pān se nuk mund perdoreshin per qellime statistike.

— Ergebnisse der ersten allgemeinen Volkszählung in Albanien — Franz Seiner in Graz. — Wien, 1921. — Tālana ndërës me zēmer të ndritshmit Z. Reuf Fico, Prefektin e Torë, qi pat mirsin me ja sjellë së Perkohëshmes kë studime aq t'interesantshme pernjiherë e të vjefshme. Emni Franz Seiner flet vetë e është dishmi e sugurtë, se puna, krye prej ti, është një nder mā të themelëshmet.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Në vjetë 1916 hînë ushtrit austrijake në Shqypni, tuj kputë kshtû fijen e luftave të padame qi e kishin mundue deri atëherë vëndin e në verë pushtuene krejt Shqypnin e eper e të poshtmen deri në zonë kah veri e jugu, qi ishte në dorë t'ushtrive bulgare, të formacionit kalonjâr të francezve, si edhe në dorë të grekëve e t'italijave. Nder vise të pushtueme prej austro-ungerezëve u mkam një marështrim ushtarak (19 Korpskomandë) me kryeqanderr në Shkoder, e kjo Komandë, tuj shf në pûnë çka mund perdorej prej tepricash të sundimit otoman si në politikë, ashtû edhe në marshtrimin e Bashkivet, aviti prej vedit zyrtarë shqyptarë, të zott e shkrimit e i perhapi edhe n'ato vise kû ajo mndyrë marshtrimi nuk ishte kënë shf kurr në pûnë, por tuj u mundue gjithherë me përtri në shpirt të zyrtarëve një unjism veprimi, neper të cillin ata do të bâheshin të zott me mârrë mâ vonë vetë në dorë marshtrimin civil, rregullue si e lypë koha e sotëshme.

Trajta mâ e njoftuna e marshtrimit të vëndit, e cilla nuk nepte gati kurrkund element unjisimi, ishte ajo e pleqnës së katundeve e e paris gjyetejëse. Parija e katundit, mandej, dahej edhe nder degë tjera per çka i perkite marshtrimit të vëndit, e vîshin prap ndryshine tjera topografike per kah katundi, a kahë një pjesë e katundit (mahallë). Marshtrimi i gjyeteve (Mydyrjet) pershitë një numer kû mâ të madh, kû mâ të vogel katundesh, qi rri-shin nen sundimin e Mydyrit, qi mund mahej porsi një ndimtâr i zyreve politike. Mandej vîshin Nenprefekturat (Kajmetamillek, Kaza) e dy a mâ shum Nenprefektura perbâjshin një Prefekturë (Mytesarifflek).

Kryeqandrra e ushtrive austro-ungereze mkami Bezirks-Kreis-, e Stationskomanda, tuj caktue per Bezirk një Prefekt, per Kreis një Nenprefekt e per çdo Station me randsi një Mydyr, të cillëvet do t'u ndimojshin zyrtarë tjerë të marrun prej vëndit; por kah n'at kohë nuk mund gjindej element shqyptar numri i nevojshem i zyrtarëve, qi t'ishin të zotër e pûnës, disa nder kto zy-

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

re nuk mujten me u mkamë, e meten pa u emnue sidomos Prefektat.

Qysh me 19 Marc 1916, pra dy muej masi hîni ushtria austro-ungereze në Shqypni, u vû zyrja Etappenverwaltung me pûnue per një numrim të popullit (tuj xjerrë n'at kohë edhe numrin e bagëtive e numrin e mjeteve të gjallnimit). Kah marimi i Majit u bâ, si në shtojcë, një tjetër numrim e në Gusht e në Shtatuer shi të njëksajë vjetë u bâ një provë tjetër, që me njëhë popullin (tuj xjerrë edhe numrin e bagëtive) ndër tjerat vise të pushtueme të Shqypnis. Kah mjetet ishin teper të ligështa, tuj mos pasë këndë bâ gatimet e nevojshme e tuj mos pasë nieri edhe se kû m'u pshtetë sa duhej, aj numrim i parë kje, si mund vertetova mas një shqyrtimit të bâm, me mungesë e slum gabime, e landa e pa kontrolueshme, masi nuk ishte kurrkund një rreshtim ëmnash të vendit, ase edhe në paçin këndë kund me pakicë, nuk mund perdoreshin, pse, vshtirësija e gjûhës ishte këndë shkajk që ëmnat të shenjoheshin keq e, ëmna, si e lypte pûna, ashtû të pagabime, nuk mûnd mlidheshin mâ. Me gjithkta ky numrim kje ndimë e madhe per mâ vonë ndër masa të mârruna per marshtrimin e vëndit e viejti sidomos per pshtetje ndër rmime statistike.

Thirrë në Marc 1917 prej të 19 Korpskomandë në Shqypni porsi referent i statistikës së vëndit, u mundova, pshtetë mi njoftime që kishem, me mëkamë një shërbim të rregullshëm statistike, por u ndeshem ndër shumë të vshtira, e shumia e të cillavet rrjedhëte per gjëjet politike sidomos, pse n'at kohë marshtrimi ushtarak u da dysh: grupi ushtarak A. e grupi civil B. e kshû zyrja e statistikës së vëndit, që më ra me mëkamë, i perkite kti të mramit.

Kryeqellimi që pat shkruesi i kti studim, me të kryem e rregullshëm të një numrimit të përgjithshëm të popullsis ndër të gjitha viset e pushtueme.

Per me mujtë me i dalë në krye ksat veprë u kjene dftue Bezirkskomandave mndyrët me të cilat munda të kry-

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

hej mâ parë një të mledhun të gjith emnave të vëndit sa mâ të plotsuem e per uzdajë.

Me 26 Mâj 1917 u rregullue numrimi i pergjithtë, ju vûn numrat shpijave të banueme si edhe ksollave të banueme në pyllë, nder bjeshkë e ksollave të barive, tuj pasë kujdes me vertetue plotsisht emnat eviseve masi per rreth ktyne shenjimet e mârruna parandej prej Bezirkskomandave ishin me shum dyshime. Në rasë të kti veprim u bâ edhe një numrim avrom i populls, tuj vû nder lista, posë sa tjerash, edhe numrin e banuesëve të setcilles shpi. Ky numrim u pa se ishte një permirësim fort me vënd i numrimit të vjetës së perparëshme, qi kje bâ provizorisht, pse numri i banuesëve të shum viseve e të krahinave mujt me u caktue fort mâ me suguri.

Por të mledhant e emnave të vëndit me anë të Zyres së Statistikës ndeshi prap nder pengime me randsi, pse edhe mas të njehunit të shpijave, rreshtimi i emnave të viseve, krye prej Kreis-e Bezirkskomandave, shifej gjithnji i gjymtë, kishte shum nevojë permirësimi jo vetem per kah emnat, por edhe per kah mndyra e të shkruemit, qi do t'ishte njashtû sa me mujtë nieri me i shqyptue krejt mas tingllit të fjalës shqyptare.

Caktimi i emnave të vertetë të viseve mujt me u krye fort per kadalë, masi shpesh emni i një vëndit nderlikohej me atë të krahinës, kû gjindej, e në kto rasa deri të paraqitunat e shqyptarëve të gjyeteinuem (misjonarë e fanatitarë katolikë) nuk ishin të sugurta, por në kundershitim; e u vû mandej oroe se perzihej emni i krahinës me atë të një katundit a edhe të një mahallës. Pûnë fort e vshtirë duet sidomos caktimi i emnave nder bjeshkë të Shqypnis s'eper, të Gegnis, pse n'ato vise Familjet një gjaku, kjenë shpijat larg a afer a por të shperdame ndermjet shpijave tjera, kta është gjithnji, perbâjnë çeta në vedi, qi thirren fisi. Kto mahallë fisi perbâhen shpesh prej disa grumujsh shpijash, kshtû qi nder kto rasa perbâjnë një mahallë të katundit; por ndollë shpesh qi shpijat e mahallës së fisit per-

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

shijnë vetem një pjesë të vogël të mahallës së katundit, asë sli-fen të shpërdame, kû një, ku një tjetër nder shumë mahallë të ka-tundit. Ky nderlikim mahallësh fisi me mahallë katundi dha shkas me i shndrrue emnat e mahallve të katundit me ato të mahallve të fisit e kto gabime mujten me u qortue vetem kadalë-kadalë. E shumta e emnave të viseve janë shqyp, por shumë tjerë, sido-mos giatë kufinit, barin emna turqisht, slavisht asë edhe grekisht por qi kan edhe emna shqyp; kjo pûnë, së parit, dha shkas shumë gabimesh në të përmbledhun t'emnave të viseve.

Shqyrtimi mî emna të shkruem njashtu si e lypete tinglli i fjalës shqype mujt me u krye vetem tuj avitë banorë in-telligent, qi ja dijshin vëndit, por edhe kta bijshin në kundërshtim njani me tjetrin aq, sa kto rmime u bane përnjimend të merzit-shme. Kto rmime u bane edhe mâ të vshtira neper turcizme, sla-vizme, grekizme e italianizme, ashtu edhe neper ndryshime të dy djalekteve, të Gegënis e të Toskënis, qi mund ndeshen nder em-na topografikë të Shqypnis. Kje pengim edhe shqyptimi i keq asë edhe i ndryshëshem i emnave të visevet me anë të banorëve. Kshtu b. f. emni i katundit Kthella shqyptohet prej një pjese t'a-tyne banorëve Thkella, Rubigu thirret edhe Robiku e Rrbiku, Lezhja edhe Lesh.

Vetem masi u gjet shqyptimi i vertetë i gjith emnave, mujten kta me u shkruen njashtu si e lypete ortografija e gjuhës shqype, e edhe në ket pûnë na rra me derdhë shumë. Emnat e viseve janë disa të gjinis mashkullore e disa të gjinis femnore e shqyptohen, si të bin nevoja, me artikull a pa të, b. f. „Gjyteti thirret Berat“ (trajtë e pacaktueme) „Berati (trajtë e cak-tueme) është një gjytet i bukur.“ Pengim edhe mâ i madh kje kuer diktue me se një emen në një krahinë ishte i gjinis mashkullore, më një qi në një tjetër krahinë shi një emen shqyptohet si i gji-nis femnore, b. f. Selishti në Malakaster e Selishta në Mat, Maz-rreku në Shllak e Mazrreka afer Korçë. Nder fletë të hartës së per-gjithtë t'Austris, për çka u perkittë këtyre viseve emnat ishin

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLESI"
SHKODER (2018)

shkrue kû me artikuj e kû pa ta, njashtû si mujten me u mledhë aso kohe kuer gjêja ishte fort e vshtirë e shtegtarët qi delshin per kto qellime e njifshin pak a por edhe aspak gjûhen shqype. Kjo nomenklaturë geografike e kartës së pergjithtë me shkrim të fjalës herë në trajtë të caktueme, herë në të pacaktue-men, hîni jo veç në literaturë nderkomtare, por u perdorue natyrisht edhe prej ushtrive e prej zyreve marshtruese t' Austri-Ungeris, kshtû qi zyrtarët ishin msue me shqyptue disa emna në trajtë të caktueme me artikull e disa në trajtë të pacaktueme, b. f: Kavaja, Puka, Tirana, Zhuri bashkë me Berat, Elbasan, Shpat.

Komisjoni letrar i Shqypnis, qi kje emnue prej Etappenverwaltung në Shkoder, mas nji të paraqitunit qi i bâni Zyrja e Statistikës tuj lypë mndyren se si do të shkruheshin emnat, mas studimesh qi bâni mî emna të vîseve e mî të tânë nomenklaturen geografike të Shqypnis, bâni kto vendime:

1. Per setcillin êmen veçuer, qi perdoret në numer njajës, do të perdoret trajta e caktueme, b. f: Shkodra, Berati, Drini, Arzeni, Tomorri, Pulti, Mirdita. — 2. Nder emna veçorë si emna bajrakësh e fisesh ashtû edhe nder patronymika, qi perdoren në shumës, do të mërret trajta e pacaktueme; ktû perkasin emnat n'aj e n'ej (Nikaj, Rrojej etjr.) anj e enj (Seferanj, Malasenj) kshtû edhe emnat turqisht me skajim shumës (Agallarë). Emnat veçorë qi etimologisht rrjedhin prej emnit të ndonji Shêjtit bashkue me shtojcen Sh', Shën, Shëna, Shin, Shina, janë per t'u shkrue si nji fjalë e vetme, b. f. Shjaku, Shëmili (afer Elbasanit) Shmija (afer Tirane) Shinapremptja (afer Elbasanit) Shnjoni (afer Elbasanit) Shëngjini, Shënkolli. — 4 Emnat e Kryevêndeve, qnder gjûhë të hueja dalin me nji trajtë tjetër, do t'a barin ket êmen bashkë me tjetrin tuj e vû nder kllapa, b. f: Shkodra (Skutari), Durrësi (Durrazzo) Shëngjini (San Giovanni di Medua) Tivari (Antivari). — 5. Emnat e perbâm prej nji emnit qi lidhë me nji pershtues, janë per t'u bashkue rregullisht, si e lypë gramatika b. f: Lumi i vogël (jo lum' i vogël ase lumi vogël), Guri i kuq, Ura e shtrëjtë.

BIBLIOTHEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Per me mujtë mandej me sjellë një unjisi edhe per kahë nomenklatura kartografike, kjene shndrrue listat ndermjet Zyres së Statistikës e Kriegsmappingung Nr. 5 në Shkoder e Nr. 6 në Prizren, e në ket vendin e mramë nen Komandarin Major Milius u caktue me kujdes nomenklatura geografike e ajo e atyne dy Kriegsmappingung u shqyrtue më së miri në Zyren e Statistikës.

Masi, me kujdes kû mûnd ishte më i madhi, u bane gatimet per me ja hi numrimin të popullsis, Korpskomanda, me 10 Kallnduer 1918 dha urdhen qi të vëhej gjithkahë në veprim e per fillim kje caktue dita 1 Marc. Per ket qellim gjithcilla Bezirkskomandë pat një Bezirkskomisar per numrimin e popullsis, e ku e lypi pûna me ka një oficer nen sundim të vetin, e per deri kû mund e barte gjëja e zyrtarëve, u vendue me emnue per setcillen krahinë ka një komiser numrimi. Si komiseri do të shfûheshin në pûnë oficira austro-ungerez e oficiera, Fâhnrich-a e Kadettaspiranta shqyptarë të zott e pûnës. Bezirkskomiseri do t'organizote numrimin e popullsis në të tânë Bezirkskomanden e ishte pergjegjës per vijim të marë të pûnës në gjith at rreth; e sidomos me detyrë me u dftue me gojë gjith komiserëve tjerë, qi kishte nen sundim, detyrët qi ata kishin. Kreiskomiseri do të mûndohej me dftue kujdes të madh në të zgjedhun e në mësim qi do t'u nepej komiserëve të numrimin, masi mos t'ishin msue mirë ata me ba rimet e nevoishme, vepra nuk kishte mujtë me dalë kurr e plotsueme. Një msim kso dorë mûndet me u bân vetem me gojë e më së miri neper një provë të bame per numrimin e popullsis. Kreiskomiseri do t'i nepte setcillit komiser numrimi një listë emnash t'atyne viseve qi ai do të kerkote e duplikate per çka i perkiste numrimin të shpiave. Listat qi mrrîjshin prej komiserëve të numrimin do të shqyrtoheshin me kujdes prej Kreiskomiserëve, e ky mujtë me jau kthye prap atyne per plotsim, sa herë t'a shifte të nevoishme. Kreiskomiseri e kishte mandej me detyrë me i vû listat nënd per rënd e tuj i

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

percjellë me një shkrim, në të cillin do të diftote për së shkurti se si ishte krye veprimi i të njehunit, do të ja dorëzote Bezirkskomandës. Aty mërrej edhe një herë gjith lânda për dore, deri sa së mramit çohet n'Etappenverwaltung.

Në numrim të popullsisë u mueren në kujdes ata që ishin e ata që s'ishin mrenda vëndit. Masi në numrim të bâm parandej provizorisht, shumë prej mashkujsh nuk ishin paraqitë, prej drojet të shërbimit ushtarak e sidomos nder muhamedan, kishin metë pa u diftue një shumicë emnash fëmnash, u kje vû detyrë kryetarëve të viseve e pleqëve të katundeve me i diftue me një herë Komiserit, po të ndollte kund pûnë aso dore, mandej kje msue popullin, tuj ja mushë menden kryetarëve të shpijave se ishte n'interesë të tyne me diftue numrin e plotë të pjeshtarëve të familjeve, pse nder masa me randsi, si në të falun të pageses së të dhetave, a në të dam të mjeteve t'ushqimit mërrej në kujdes numri i pjeshtarëve të familjes. Në ket numrim popullsije mandej do të shënjoreshin edhe sa ndertesë zyrtare, sa dugajë e sa ndertesë besimi kishte sejcilli vend.

Për me mujtë me mledhë shenjimet e nevojëshme për numrimin e popullsisë, kje bâm një listë numrimi si në faqe 166.

Komiserët e numrimit mas të kryemit të vepres e kishin me detyrë me gatue tabelat, të cillat do të paraqiteshin në të tana Bashkit; e kto tabela do të viejshin mandej pors i pshtetje për plotsimin e numrimit që do të bâhej me anën e Kreis e Bezirkskomiserëve.

Një nder pshtetje më elementare për organizim e që për Etappenverwaltung ishte bâm pûnë e domosdoshme, ishte caktimi ligjvuer i përgjithtë i secilës familje e vetie, me një emen të rregullshëm individualizimi. Don djejt se në Shqipëri barshin emna të rregullshëm familjes vetëm oxaqet e disa prej inteligencet nder gjytete, por e shumta e popullit individualizimin e gjëte në një emen të vetëm (h. n. Kolë, Ibrahim) e kuer i bashkanjetej një tjetër emen, kështu kishte në zakon.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

prej dokesh të vëndit, për me mujtë me caktue emnat e kështu u vëndue bashkë me numrimin e popullit me krye edhe të caktuemt e emnave të familjeve. Mas do vendimesh të shterngueshme që u dhane, secilla zyre do të perkujdesej në të dhanun t'ëmnit njatyne që nuk e kishin, t'a zgjidhte ëmnin vetë kryetari i familjes e kuer në ndonji rasë bite nevoja e shterngesës me anë të ndonji zyre, atëherë emni vëhej mas pelqimit të pleqve të katundit. Për ket rasen e fundit ju dorzue Komisjoneve një veper (perpilue prej Dr. Max Lambertz) në të cillen diftohej se si do të rregulloheshin për të përbâm e për të zgjedhun t'ëmnave të ri të familjeve, tuj u perkujdesej me marrë para sÿsh vetit e gjûhës shqype e karakterin e vëndit e të popullit.

Posë kësajë, u bânë edhe vendime tjera për me u perpjekë me njat shumicë barish, që do të bareshin prej një vëndit në tjetrin e shi për ket qëllim kje caktue për numrim e për shenjim t'ëmnave dita 1 Marc 1918. Por kjo pûnë në disa Bezirke nuk mujt me u krye neper pëngime që suell gjëje luftarake e sidomos neper pengime të mshefta që elementi kundërshtar i Shtetit, që ishte me shumicë, kishte nisë me bâ, pse mundahej mos me lârë guer pa luejt, veç si të mund e ndalote veprimin e statistikës, që do të delte aq për dobi të popullit shqypar.

Përgjithsisht veprimi, posë një kundërshtimit që bânë banuesët e një katundit të Zadrimës, vijoj pa kurrnji ankim të popullit, sado që ky veprim, mas urdhnit të Bezirkskomandave, lidhej me shkrimin e gjith pasunivet. E kështu kje që mas shqyrtime, shtojcash e orosh të bâme, numrimi i popullit mujt me u krye në marim të Shtatorit 1918. Met pa u krye kjo pûnë në rreth të Beratit, Fierit, Lushnjës e Shkraparit, pse një oficer slav, pa kurrfarë nevojë e dogj materjalin e mledhun kështu që, kuer u muer për dorësh materjali për tri krahinat e para, u perdoruen numrat e numrimit provizuer të vjetës 1916, më një që për çka i perket Shkraparit m'u deshë mua, që udhërova andej në vjetë 1916, me perdorë njat numër popullshë që mujta me bashkue mas

hamëndjet.

Shi në kohë të smprapunit të gjithmarëshem Zyrja Statistike pat bo'ue 1) rend per rend emnat e viseve të gjitha që kishin kenë nen pushtimin e ushtrive austro-ungereze: ky botim kje i domosdoshem per zyre marshtruese, sidomos per drejtimin e postave ushtarake, e kje aq i nevojshem sa me gjith që shifej se ishte i gjymtë, nuk mund u la per mâ vonë kurrresi. (Vijon)

Shqyptarët e hartet.

(Kqyr Numrin e Ndandorit faqe 546)

Asht thënë qysh në fillim se leteryra e jonë është njëjtë mengut per vepra të shkrueme, e këtë, në made të poezis, tuj muejt me njehë mâ shum vjershtarë se prozatorë, po shtojëm, per vepra të shkrueme si kush. I palë kujtojnë se kush shkruen vjersha është poetë i vertetë. Fjalë e fjalë, të hjedhuna si vinë nen pënë, veç të matuna e të pajtueme me rrimë, nuk bājën një poetë. Do pasë per herë para sysh se „poeta nascitur“. Po i lamë në njan'anë pra ata të vetëmajtunt poetë, e po që kim vetem njata që mbas gjykimit t'onë a per vjetersi, a per vjefti poetike, meritojnë me kënd të njoftun e të xanun per kulturve të poezis shqyptare.

Mâ i pari shkrimtar që rreket me pajtue poezinë populllore t'onen me rregulla poezie, per shka diehet deri më sot, është D. Pjeter Budi 1), i cilli, me gjith të meta që ka, meritor, nemose prej vjetersie, me kënd i xanun.

1) Në Shtypshkrojen Francikane — Shkoder..

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Qe tri strofa të kangës së parë (fq. 175-7), e tri të kangës së kater (fq. 201-2) të xjerruna atyketû.

Ayo ditë me mëni,	Gjith punët t'i shjoho,
Qi të vinje nd'e vonë,	Kafshë të mos i shpetonj
Ket shekull të zi,	Gjith mëkatet ti njoho,
T'a djegë e t'a pervlonj.	Gjith ça të meritonj.

.

Kur nqiellshit të vinje,
Gjukatsi ma y vonë,
Qi mirë ti kqyrë ti nje,
Gjith vepërat t'onë.

Këto tri strofa janë të zjerruna prej kangës „Dita e gjy-
gjit“, e tri tjerat, mallkimi i gjarpnit, i Evës e i Adamit.

Gjithmonë kjosh detuor,	Tuj thënë o e ngrate,
Me u hjekun rrëshjanë,	Sa idhun e helmucm,
Per dhë me krahanuor,	Mend shkurtëna flokë gjate,
E dhën me e ngranë,	Ditët kan me të shkuom.

.

Me gjak e me djersë mbij.
Ket jetë keq e shkuosh,
Ferra e merqinja tÿ
Të bishin ke punuosh l).

Edhe Bogdani, në fletë të para, ka do vjersha të punue-
me me mjeshtëri e me 'i gjûhë fort të bukur. Tuj këq libri i tij
mjëft i rrallë e fort pak i njoftun, po qesim kangën e parë e do
strofa të dytës. Vjersha e parë është e një farsë D. Lukë. Simës
prej Shkodre, e e dyta e të kushrinit të Bogdanit, Lukë Bogdanit.

1) Kanga shumë e bukur „Zani i Kasnecave, etj.“ duket
se është perbâ në të XVI qindvjet.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

I.

Bogdan lavdi të qendroftë,
Sa breshka rruzullimnë
An' e pranët e kerkofitë
Ende të mos jetë ginë.
Nderja po nalt kaperdinfë
Qjellët per mbij Rën',
Ndjerë thenjegëla pinfë,
Gjith ujetë ndë leqën.

II.

Duel në Gurit bukuria,
Zana si një Sut' e naltë,
Që së kish mbrenda Venechia,
Të Peshtrikut muer maltë.

Shqip, latin e taljanë,
Gergisht, ende dalmati,
Jevreisht, e arapi,
Armenisht ende siri.
Këndoju zana, maje malet
Ani zune me lodruem,
Tek i thonë Vrap i Kvalet;

Nde zëmere fort gezuem.
Tufë, tufë tu mbëledhë
Me zymbyla një kunorë,
Drandafille bashkë dredhë
Nde keshët me gjith dorë.
Lulesh: ani me j'a falë,
Blegëtorijesë zanë,
Që nde valle kur të dalë
Të na ndritonjë dhenë t'anë.

Nalt' mbë mal sellë kunorë,
Doret s'onë s'arbëneshë,
Turkut votun ndë dorë;
Me të madhe sod' shpënesë:
Ty lus, o Shene Mri,
Që rri në Kishë Prizërend,
Ban të dalë perseri,
Kryq e flamburë me rend,
Zot Shelbuesi Bari,
Rruzullimnë t'a pushtonjë
Gjith kush do një Seli,
Mbë Qell'ani t'a gëzonjë.

D. Jul Variboba, prift italo-shqyptar, botoj në Romë në vjetë 1762 një veper vjershash me titull „Gjella e S. Mëris Virgjer“, veper e levdueme ke jet prej gjith atyne që paten latin m'ë lexue. Alberto Straticó (Letteratura albanese, v. e q. 202) e gjykon për një veper që kishte me nerue që do letërsatyrë të përparueme, e Gustavo Meyer „klasike për mbij që do tjetër“. Gjitha e Varibobës është mjeft e dobtë e përdoron plot fjalë të huaja, e shumë herë deri të pa shqyptarizuese. Të një këntë ky gadi krejt i pa njoftun, po tregojmë do folje, në prozë, të xjerrura prej kushtimit të vepers, e mandej pak strofa vjershash.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETTI"
SHKODER (2018)

„Mos xë fill nani të kjesnjesh e të kjelnjesh dhunë, njota se edhe gjûha arbreshe do të hinje ndë kjell e të zër fill edhe ajo kangjelij e saj. Kimë besë, nenk' është ajër, as mbrastî, o të kjelur.... Pse është nje kenkë ndë nje gjuhë që, por sa di u, nenke ka nxjerrë edhe ndonje ehó shëjt.... Disha pëstaj të këndoja jo mbë nje vetem ehò, po mbë gjith ata ehoa që u gjegja ndë Romë.... Ti djavasë; ndë jë i Shen Mëris e të pelkjen ehoa, xeje me tij, e parkaljes Shen Mërin edhe per mua. Ndë mos të pelkjeftë, e ti ben nje të mirë frunkulere (flakadâ) e digje, se ashtu, pa jater, ngohen duart“.

Qe edhe pak strofa të Varibobës mbi Këshnellal):

— E atje emërin e citaten
e kazaten kish të shkruan;
pëstaj Saturit të Mperaturit
puru koten t'i paguan.

— Is Shen Ndrë e bor e shi
punent e zi terrir dhenë,
breshëri i bardhë, vjagj i largë.

Fashen pështuall e za skutina
kjo Regjina jonë e mira
si kur e diij si ajo riij,
e se kish të parturir.

Rrëvuan Betëlëm, atje u shkruatin
edhe paguatin kotën e rend
pëstaj më kuar vanë tue kerkuar
nje zik rriqët e nenk e gjenë.

Kangët e Nesim beg Premetit të botueme prej De Hahn e prej P. Camardës, tuej kënë të gjitha erotike, i dhanë shkas disa shkrimtarve me i a u shpifë Gegve nji ves aq të mbrapshtë. Ky ves u këndohej edhe ushtrive stratiote të perbâme prej Shqyp-tarsh, Greksh e tjerve; e perse shumica shqyp-tarë, u rrëjtë shum kushi tuej e mendue per ves komtâr t'onin 2). Kangët e këtij vjer-shtari, posë qi nuk kan kurfarë vjeftie hartistike, janë edhe mbu-shë me aq fjalë turke, arape e persjane, sa me t'u dukë perkë-thime prej atyne gjithve.

1) Vr. Antologia albanese di Girolamo De Rada, fq. 58-9.

2) Per konfutim të kësajë mbajtje me ton me njofë mirë zakonet e popullit, e sidomos të vendeve, si janë rrejt më fort prej influksit të huej. Nder Lekë, në Dukagjin, në Pukë, në Mir-ditë, në bajrakë të Ohrit, në Turroij, ndë q' perfaqsojën karak-

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETT"
SHKODER (2018)

Rreth vjetve 1860-90 P. Françesk Antonio Santori, O.F.M., italo-shqypër, botoj disa vjersha, e prej shumë kuj kje majtun për 'i poetë i mirë; por na tuj mos pasë pasë për doresh kurrinji veper të tij, po e nalim gjygin t'onë mbi tã.

* * *

Nder poetë të perlindjes shqypëtare dahet në shëj Hjerolim De Rada, kryevepra e t' cilit është „Kangët e Milosaut“. Në ket veper De Rada diejti m̃a së miri me permledhë ndisit e shprehjet m̃a të bukurat e rapsodieve, e prandej prej Slaa Müller kje gjykue për Macpherson i Shqypnis. Mjerisht ky perdoron një ortografi shumë të ligë, e gjûhë, posë se të perzieme me fjalë të hueja, edhe në të hidhun të foljeve e në rreshtim mjeft mengut, e tuj pasë pasë para sÿsh m̃a fort se tjetër rritmin së ka as rrimë. Ky mlodh e botoj edhe rapsodiet e italo-shqypëtarve, e kje aj q i pa lodhun nder shkrime e në lavrim të gjûhës amtare nxitit tjetër me e marrë mbrapa. Shka kje për italo-shqypëtarë De Rada, kje për Toskë Naim be Frashri, e për Gegë P. Leonard De Martino, të cilt, me gjithse nuk mund të krahasohen me tã, meritojën, edhe për kahë poezia, një nerim të madh. Naimi, në liber „Bagëtia e Bujqesia“, me një stil të fortë e të pervajshëm difton ndisit ndej atme këso dore:

terin e vertetë komtâr t'cni, mund të thohet, se ky ves as nuk nifet. Për disa vjet q kam jetue nder këto krahina e interese me i njoftë deri shpirtin e atyne banorve, së kam muejt me ndie kurr kangë, fjalë e llafë q vrasin atij teku, poene nder ta sugurisht q kishte me këne shnierzimi m̃a i madhi për një barr. Ka ndollë m̃a se 'i herë, q nierz të zhgulun prej këtyne vendeve, kur kan ndie llafë q vritshin atij krahi, me i pergjegjë me plun pushke. Kangë këso dore nuk gjinden as nder koloni shqypëtarë t'Italis e t'Austris. Pra nuk është ves komtâr i joni. Sa pse nuk notehen kangë kso dore, e ka 'i herë mjerisht edhe ndollje, nder musulmana shqypëtarë, nuk mund të mohohet, por nën xhë për ves i marrun prej Turkut e Grekut.

BIBLIOTEKË PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

O malet e Shqiperis! e ju lisat e gjate!
Fushat e gjera me lule! q'u kam nder ment dit'e natë;
Ju bregore bukuroshe! e ju lumënit e kulluar!
Çuka, kodra, brinja, gërxhe dhe pylle të gjelbëruar!

.....
Ti Shqipëri më ep nder, më ep ëmrin Shqipëtar,
Zëmren ti m'a gatove plot me dëshir e me zjar.
Shqipëri! O mëma ime! ndonse jam i merguar,
Dashurin t'ende kurr zemëra s'e ka haruar.

P. Leonard De Martino, O. F. M., në vjetë 1874, njeshtu
embarote 'nji vjershë, me të cilën ju falte nerës 'nji shoqit të vet 1):

Por zâni i êm, qi i pervajtueshem ndihet,
Porsi bylbyli qi gjimon në prendverë,
Njaj Kënduesit fort, si ti, qi në kangë po shkrihet
Zëmeren të kesh të nxejnë: oh at herë gjithmarë
Shqypnija e ngratë kishte me u këthye me nerë,
Kishte me i ardhë prep nami e rybja e parë!

Poeta i mbiëmnuem na la 'nji veper fort të bukur, me titull „Arpa“, më të cillen permlodhi shumicën e vjershave të veta.

Qe 'nji tingllim i tij:

Mâ e madhja ditë Mot-moti prap e mrrini,
Gjith hire e gjith gazmend po vjen nder në;
I Nalti Zot doren e vet na shtrini,
U zdrop prej qiellit fjala e u duk mbi dhë.
Leu Nieri, i shkretë e i vogel si kerthini,
Njerin vargonit të ferrit me e shperblë
Oh të lumtit na qi jeten na pertrini
Mjeri kush s'i din të mirat e këpajë fë.
Aq ditë më shëj â kjo qi kam barrue
Të parin zaken m'i a falun Severinit.

1) Vr. perkohshmen „Perparimi“ n. VIII. fq. 117.

Qi na vorfnoj... mbassi ka dekë e shkue!
Po i miri nuk des kurr as kurr së harrohet;
E pra në Zadrimë, sa të rrjedhin vala e Drinit,
Do të lypet, do të permendet, do të vajtohet;
Prandej mue mall po më çohet,
E ty në parriz së po kam shka me të fatue,
Veç se një kangë sot m'epet me të kushtue.

* * *

Edhe në kohë të tashme kemë poetë mjeft të mirë. Giuseppe Schirò, me vepër „Mili e Haidhia“, D. Ndrë Mjeda (Juvenilia), P. Vinçenc Prennushi 1), Filip Shiroka 2) e Kolë Thaçi (Tu Tempulli i Maries.) do të xânë një vend të mirë në leteratyrë t'onë; po kryet e vendit na e merr mendja se e meritojnë A. Z. Çajup, me vepër „Baba Tomori“, Asdreni, me „Rreze Djelli“ e P. Gjergj Fishta me të madhnueshmen vepër „Lahuta e Malsis“; prandej, para se me i dhânë fund këtij studimi, po rreshtojmë ndo'i fjalë mbi vjefti të këtyne veprave.

Kur në vjetë 1902 Faik Konica i a u paraqitëte lexuesve të perkohshmes të Londonit, Albania (N. 10. fq. 231-236) vepren e vlerët „Baba Tomori“ 3) me 'i kritikë të gjatë e të bukur, thotë edhe: „Sot pra, me gëzim, u bejim të njohur ligjirtorve t'onë një tjtatër të vertetë vjershetor.“

Libri fillon me një thirrje Tomorit:

1) Vro perkohshmet „Hylli i dritës“ e „Zani i Shën Ndout“ kû gjindet 'i shumicë e mirë bejtash të tija, nder të cilat kivet e vendit e xânë „Grueja shqyptare“ e „Burri shqyptâr“.

2) Bejtat e këtij poeti shifen shpesh e shpesh neper disa perkohshme shqyptare, të shumen e herës me pseudonim „Gegë Postripa“.

3) Vr. perkohshmen e Londonit „Albania“ vjetë 1903, n 8. fq. 124.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Baab-Tomor, Kish' e Shqiperisë Tek të lutem dhe u duke qarë
Mal i lartë, fron i Perendisë, Të msoj që thote dhe per Shqipë-
Tek ti vinin njerzit çe-moti [tarë.
Per të mësuar se ç'urdhëron Zoti.

I tregon „Baba Tomorit“ që ka kënë Shqipnia e sa poshtë
ka ra, e aj i pergjegjë tuj qitë në shesh shkaqet e rreziqet, e
mbaron tuj thanë:

Mblidhuni të beni Benë,
Të kujtoni Skender-benë,
Të duani Memedhenë.

Me zëmer të shprishun se gjakû e Shqypitarit u derdhte
kot per të huej, na tregon vajën e njajë nane qi kjanë të birin të
dekun pa fë nevojë:

Mem'e zezë del më shkallë,	Sos leftonte Shqiperia
Qan e ulërin per djalë;	Qe nxive ditët e mia!
Si burim i venë lotë,	Vajte në luftë e me s'erdhe!
Djalitë-vetem i thotë:	Së t'erdhi keq per gjak qe derdhe?
Bir o bir në luftë që deshe.	Sos e derdhe per atdhenë!
Pse nuk rrije tek jeshë?	Po per Turq e per Morenë!
Turkun e Greknë ç'i keshe?	

Gjuha e A. Z. Çajupit është e fortë e e hieshme e pa lule
të teperta e të panevojshme. Æsht ky me të vertetë një poet shumë
ma i madh se e mendojnë një palë, vertë se në do vjersha u shty
pak teper, e prandej kje kritikue me këto fjalë:

Si vjershetor larter hipe
Vjershesia është e naltë
Ngrite vjershesinë Shqipe
Po... si nieri... re në ballë.

Veptra e bukur e Asdrenit „Preze Djefti“ është një e njof-
tun prej që do kultorit të poezis shqype prandej po i lamë tregi-
met e po u persrisim at kritike qi bâte në të mbiëmnuemen

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

perkohshme të Londonit (v. e ç. vjetë 1904, n. 4. fq. 99-100), Faik Konica.

„Gjuha e Z. Asdren, shkruete aj, esht e qeruar, e kulluar e e gjallë. Ndofta, te pjesa Satirike, mungon pak ajo forcë dhe ajo presje aq e nevojshme në ket mënyrë vjershash....

„Terezia e „Rezeve“ esht plot me vlerë letrëtare, e ky liber esht nje nga fare të pakët qi meritojnë të jenë në libertore të që do Shqipëtar i a të huaji qi punon gjithen shqipe. Mënyra e shieshme me të cilen u shtyp libri esht siper që do levdate“.

P. Gjergj Fishta me veper të vet „Lahuta e Malsis“ ka fitue një namë të padekshem. Disa nder kangë të tija ndiehen deri nder male e katunde të Shqypnis, prandej s'asht nevoja per tregime. Shtypi shqyptar e i huej veprat e tija i levduen kejet. Perkohshmja e Londonit „Albania“ nuk pat frigë me sfidue Grekt e tashëshem, se kot do t'u mundojshin me gjetë në literatyrë të vet një veper më të plotsueme se „Lahuta e Malsis“, si per kahë âna e mendimeve të nalta, ashtu edhe per kahë poezija. Karl Steinmetz, qi bân studime shum mbi gjithë e mbi komë t'onë, tuej u pergzue me Auktorin, desht me e krahasue me poetë tedeshtk më të permendun Schiller e Goethe, e një françez, në perkohshmen e famshme „Revue de du mond“ me shum arsye tha, se P. Gjergj Fishta ishte Tirteu i Shypnis 1).

Dr. Erwin Stranik me titull: **Pater Fishta, ein albanischer Dichter** (Vr. Neues Wiener Journal, n. 10. 148. Wien, 6 Februar 1922, fq. 5-6) tuej u qitë lexuesave t'asajë fletore qe perkëthyme kangen „Shka ka thënë qaj Avdi Pasha“ ban një kritikë mjeft të bukur mbi shkrime të P. Gjergj Fishtës e sidomos mbi „Lahuta e Malsis“. „**P. Fishta njifet (a do të njifet), thotë ky, pors i poeta më popullori i Shqypnis, pors i poeta i zëmërs të këtij populli**“. E mbassi e dishmon njëji me Rabindranath Tagore, thotë: „**Kështu pra edhe Pater Fishten do t'a çmojëm per një poetë të dalë krejt prej ndisive popullore, qi, ushqye**

1) Vr. perkohshmen „Zâni i Shna Neout“ vjetë 1918, n. II.

me kulturë t'Europës së Mjesme, kerkon plotsimin (e poezisë) në bashkim harmonik të këtyne dy polave¹⁾

Fishta ka botue deri më sod disa vepra: „Vjersha të per-shpirtshme“, „Lahuta e Malsis“, „Anzat e Parnasit“, „Pika voe-set“, „Mrizi i zanave“, e një numer të madh vjershash neper per-kohshme, disa herë me pseudonim — **Castigat Ridendo — Fushk Ndushk — Suta**, e ka edhe shumë vepra të pa botueme.

Poezija popullore shqyptare pra, si mund të shifet edhe prej këtij studimi, gjindet në një shkallë bukurijet të naltueme e per në kjoftë se ka arsye Herder tuej thënë, se poezija popu-

1) Qe copat më të pikatne:

„Und sonderbar: Pater Fishta gilt (oder: soll gelten) als der volkstümliche Dichter der Albaner, als ihr Dichterherz. Er wird in Gegensatz gestellt zu der Dichtung der Albaner der ver-flossenen letzten zwanzig Jahre (also etwa seit dem Aufkommen des Naturalismus in Deutschland), die Kenner als „Kunstdichterei“ be-zeichnen und damit schon ihr Urteil: wert der Verwerfung aus-drücken.... Pater Fishta gibt eine eigene Zeitschrift heraus „Hylli i dritës“ (Stern des Lichts)“, die mit jeder europäischen schöngei-stigen Zeitschrift ruhig konkurrieren kann. Sie ist erfüllt von Abhan-dlungen über Literatur, Aesthetik und Sprache...“ — Ich will nicht missverstanden werden. Ich will in keiner Weise gegen Pa-ter Fishta Stellung nehmen. Ich möchte nur nicht, dass er in fal-schem Licht gesehen wird. Ihm ähnlich ist ja ein Grosser: Ra-bindranath Tagore. Auch diesen schätzen wir nicht allein deshalb, weil er ein Dichter „aus Indien“ ist, sondern wir suchen den Dich-ter schlechtweg in ihm, wir bewundern und schätzen den Men-schen. — Wenn uns auch sein Bild aus jeder Ausgabe tausendmal anstarrt. — Und so sollen wir auch Pater Fishta werten als eine Persönlichkeit, ganz erstanden aus dem albanischen Volksemp-finden, genährt in der mitteleuropäischen Kultur, Vollendung su-chend in einer harmonischen Vereinigung dieser beiden Pole.“

llore është pasqyra e ndisive të një komi, pa dyshim që, ndisit e këthella e të forta të fisit t'ona për kahë miku, besa, bujarija, trimnija, feja, liri, nera e grues, çmim i të dekunve e i të Parve mbî të cilat janë themelue kangët t'ona, na dishmojnë për një popull të nershem e kreshnik: ndisi që janë për'u dishrue nder popuj që kanë një kulturë më të madhe se na; e kur ka me u botue edhe 'i mledhe kangësh e plotsueme, sidomos e rapsodieve 1), sugurisht që ka me ju vû një themel i mirë gjûhës letrare e historis komtare, pse si thotë Fauriel „mledha e plotsueme e kangve popullore të një vendi trajton historinë e vertetë komtare“, e Blair: „kangët e poemt janë e para historit e komeve, e pasqyra më e verteta e zakoneve të tyre“. Posë kësaj, si u pa më syfri, kemë edhe një numer relativisht mjeft të madh poetësh të vertetë, prandë me arsye munden me thanë me poeten:

Shkundu pluhnit, pra, moj Shqypni,
Ngrehe ballin si mëretneshë;
Pse me djelm, që ushqen ti në gjë
Nuk mund të quhesh, jo, robneshë.

A. Marin Sirdani, O.F.M.

1) Qysh ka ditë një bashkëpunues i kësaj përkohshme është kujdesë për mledhe të tyre, e shpësojmë se shpejt kanë me nisë me u botue.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Dervish Pasha.

Nji episod prej veprit „Lahuta e Malciës“.

P. GJERGJ FISHTA, O. F. M.

Hej, moj Zânë! si t' duket tye?
A thue shof un kurr me sye,
Se Shqyptarët do t' bijnë m' nji fjalë,
Zot Atdheut kta per t'i dalë?
Se mas flamrit kuq e zi,
Gegë e Toskë, fushë e Malcië,
Kan me dalë ndojherë n' ushtrië,
Me derdhë gjakun per Shqypnië?

— Po, pse jo? Me kohë e pûnë,
Kû me endire e kû me dhûnë,
Gjâ pa u bâ nuk jet n' ket shekull:
Kshtû qi 'i herë çka dukej mrekuil,
Dàn mandej si t' ishte lojë.

Jo, po; dita do t'agojë,
N' t' cillen tok fisi i Shqyptarit
Ka me u mledhë, edhe barbarit,
Qi der m' shpirt e ka poshtnue,
Me armë n' dorë ka me i dishmue,
Se aj per t' gjallë s'i shtrohet kuej,
Se rob s' rri nën thëmer t' huej.

Por do kohë, moj zëmer valë,
Qi Shqypnija m' vedi t' dalë;
Pse vjen moti per kadalë.

Per nji ditë bijnë kpurdhat n' soj:
Por nuk mkamet, jo, 'i Shqypnië....
Pra, kto fjalë, tash, ktû t'i lëmë,
E prap kângës fillen t' jë zânë;

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Pse po ndjej ke atje kahë Shkodra
Fort po rreh trompeta e lodra,
Fort po ushton qaj Rozafati,
Dervish Pasha ke s' ja ngjati,
Edhe n' Shkoder ja ka befun
Me pësdhetë taborre t' njeftun:
T' tanë Harapë e Anadollakë:
Per me e ndezë Cetinen flakë:
M' e ndezë flakë, edhe m' e kallë:
Knjaz Nikollen me e zënë gjallë,
Edhe lidhë n' Stamollë m' e çue,
M' e lânë msallun në katue,
Kû rrin kali tuj hingllue. —

Heshtu, Zânë! mos qesh me mue;
Se merzitshem kam qillue.
Paj per t' gjallë s' lidhet Nikolla:
Se aj po i kisht' do djelm sokola,
Qi per Fë e lirië t' Parit,
Qi per nderë të Gospodarit.
Ndryshe s' bin, jo, n' fushë t' mejdanit,
Ndryshe s' rrâjnë m' askjer t' Sulltanit,
Veç si krushku qi shkon n' darsem:
T' tana plumet presin m' parsem.
Pse edhe bâ e kan ata kanëue,
Besë me Turk kurr mos me vûe,
Mos me vû kurr besë as fë;
Me të por me u vra, me u prë,
Po duel aj ndojherë m' at dhë.
Jo qi vetë Knjazi i Cetinës
Po ishte trim, po, zogu i Shkinës,
E nuk lidhet per s' të gjallit,
Per me u mshilë të grazhdit i kalit.
Shka t' i bâjmë: anmilen e kemi;
Por të drejten do të ja themi...

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Prandej vetë kishe me thënë,
Se edhe teper ka per t' kënë,
Per Dervishin, n' mujtë me dalë
Dër n' Cetinë, aj rrugës pa u ndalë;
Perse është mal Cetina e shkretë:
Duhet pënë me u njitë perpjetë...

Jo, po; duhet, besa, pënë,
Per me i hî Cetinës perdhënë,
Pse, qe, Knjazi sa ka ndië,
Se Dervishi erdh n' Shqypnië,
Fjalë ka çue Malit të zi,
N' luftë me dalun plak e i ri,
N' luftë me dalun burrë e grue:
Burrrat mirë nën armë shterngue,
Grat me kmesa e me supata,
Me kosh m' shpînë çikat e ngrata,
Per me i bartun bukë ushtriës,
Per me i dalun zot liriës
Kundra anmikut të liriës.
E pse rreth t' tănë Karadaku
Asht një gjûhë, një feje e 'i gjaku,
E nuk do veç Qeveriën
Sa per t' ngopë me àr Pariën...
Por do Atdhën e do liriën,
Do me shkue per ditë mâ para,
Per kah dija e pûnët e mara,
Burrë e grue — në kâmë jânë çue,
Edhe pritrat i kan xânë,
Ashtû Knjazi si u ka thënë:
Kan xânë pritrat ânë — e m' ânë
Burra, djelm, e grà, e vasha

Qe, edhe dyndë është Dervish Pasha
Me pësdhetë taborre t' veta,

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Edhe mërr rrugen perpjeta,
Tue rrahë lodra edhe trompeta,
Dà ushtriën e kà n' trië çeta:
Njanen lshon kah Podgorica,
Tjetren derdhë aj kah Kernica,
Merr të tretën për mas vedit
Gjatë liqën timer n' lundra t' Mretit,
E si ata shkumat e detit,
Qi, tuj vlue — e tuj shkumue,
Tuj gjimue — e tuj ushtue,
Vinë, plandosën për aninë,
Herë për ballë e herë për brinë,
Tash tu e hjiellun, thue nder rë,
Tash pingul neper kurrinë
Shul n' teposhtë tue e kar:aninë,
Thue n' avis duen m' e përpië,
Shkrefë aj turrin për Mal t' Zi,
M' Veleçik e del m' Rumië.
Asht ndezë zhari mal e vrrë.
Kerset topi, rreh havanë:
Ka marrë gjâmë të tanë Balkani.
— Ah! kadalë, bre Knjaz Nikolla,
Se ky â Mreti e kjo â Stamolla,
Se me top e me nizamë
T' djegun dhën, po, për nën kâmë.
A me Turk deshte me u prë?
Qe, tash Turkun tuk e kè:
Del, deh! rrugen me ja prë...
Por nuk dië si kè m' u dâ,
N' paç vû sý me të me u vrâ
Perse âsht trim, po, askjeri t' tij
Si mâ i miri nder Kralinë
Kuer t' kët krena qi me prë

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Të kët bukë, barot të zi.
A nuk shef — a kë verbue?
Dervish Pasha ç' t' ka rrethue?
Si në menjene t' ka shterngue:
Gjallë prej dore s' kë me i pshtue,
Pse edhe m' ty fort është idhnue. —

Se është idhnue Pasha i Stamollës,
Kish me thënë se Knjaz Nikollës
S' po ja haka kurrkund palla;
Pse, qe, atje, n' do karpa t' gjalla,
Rreth e çark aj permî Rjekë,
T' lënë ushtriën e ka perpjekë,
Kû dhanë besen per me dekë,
Per me dekë e per me u shue
E Cetinen mos me e lshue,
Per pa u bâ gjaku dër n' gjûe:
Kan lidhë besen, po, n' mjet vedit,
Me bâ pushkë me askjer të Mretit,
Edhe t' Parët mos me i koritun,
Qi, pa u lodhë e pa u topitun,
Kuerdoherë me Turk jânë prë,
Per lirië edhe per fë.
Mande' i dën aj çeta-çeta,
Rjekës tue i lshue malit perpjeta,
Kû s' ke veç curra e kaçuba:
Per kaçuba — kah dy cuba,
Per gjith curra — kah dy burra,
Kah dy burra malazet,
Njeshun vezmet mirë per brez,
Njitë taganat në sylah,
Idhtë novicat pshtetë per krah,
Synin xhixhë e vetllat shingë,
Neje-neje kryet si llogë,

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Qi, 'iqind herë me i ra supatë,
Nuk ja hjekë një ashkel t' thatë:
Por t' tănë mend e të tănë dije,
Për me u prë me Turk Azije...
Dervish Pashës, mandej, çon fjalë:
— By r m! kuer t' duesh mundesh me dalë,
N' daç për mik, n' daç për anmik,
Se më gati, se kam lë,
S' e njof vedin në ket dhë:
Bukë e mish, barot të zë,
Si zânat që është n' Mal të Zi. —

Shkon Dervishi tuj u shtë,
Tuj u shtë — e tuj rremye.
Ka marrë Zetë e Podgoricë,
Ka marrë Viri edhe Kernicë,
Edhe marrë e ka Vraninen,
Kû ka më të — ofshe un i mjeri! —
Trimi n' zâ, qaj Oso Kuka,
Shojnë e t' cillit s' bân më nana,
Ke lën dielli e ke mërr hana.
Mandej rrugen aj ka thekë,
Për me dalun neper Rjekë
E me u kapun të Cetina,
Kû kishtë çerdhen gjeraçina...
Kû kishtë trollin Knjaz Nikolla,
Edhe trollin rreth e okolla
Me ja shëmë, me ja dermue:
Ndandë pash n' dhë me ja gropue.
Por se shka, kuer erdh me dalë
Neper Rjekë me kapun mal',
Madhi Zot, ty t' kjoqshim falë!
Se ç' kâ shkrefë aty potera,
Se ç' është ndezun lufta aty herë.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Se shum gjaku edhe ka shkue,
Shum n i z a m i ka sharrue:
Kan metë gjindja pa u rmue,
Me i ngrânë shpëzt e Karadakut,
Qi edhe lshojshin fort m' erë t' gjakut...
Msÿni Turku me fuqië;
Priti Shkjau me trimënië,
E ka' u ndeshen me furië,
— Si t'u ndeshshin flakë e agzot —
Lum e lum per t' Madbin Zot!
T' ja dha vigma e t' ja dha ushtima,
T' ja dha krizma e bumullima;
T' nisi topi me gjimue,
T' filloj pushka aty me vlue,
T' u perlà — Turku me Shkjà
Njani m' tjetrin t' u ndersye,
Shoq me shoq t' u kaperthye,
Njani shtÿj — e tjetri shtÿj:
Si dy dema ballë per ballë
Qi atje n' djerr a n' ndonji zallë,
Kuer bâjnë gjedhet mritz prej t' zetit,
Kaperthye brynash n' mjet vedit,
Kukzue shpinet, bâ kulâr,
Shtangue bishtin trumullâr,
Dyndyn pluhni rê n' ajrî,
Rrin t' u vrà me t' madhe mni,
Dër t' i dâj ndonji barî.
Dy herë Turku u kap në maie,
Dy herë Shkjau e lshoj në r zaje,
Tue e shtrua shpatin me Harapë.
Por, kuer s' tretit muer me u kapë
E me dalë prap në maie t' malit,
Kû n' Mal t' Zi kje pika e djalit,

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

I lshoj m' tokë atëherë s h e j s h a n a t,
Edhe u çue e xuer taganat,
E si bisha tuj lurue,
Fulikare m' Turk u lshue,
E t' ja nisen me i krekcue
Kê me krye e kê me kokë,
Tue i lshue shyt dekun per tokë.
Aty Turkun e lshoj zêmra,
Edhe vënd s' i xû mâ thêmra;
Por u drodh e solli shpinen,
E n' teposhte e muer rrpinen.
T' ju lshue Shkjau mrapa per gjurmë,
E me vigme e t' madhe zhurmë,
Vrap per vrap e turr tue e ndjekë,
Kê tue therë, kê tue lânë dekë,
E dermoj der poshtë në Rjekë,
Kû prap zhgjetë i vëhet m' shpinë
Edhe e dbon e e qet n' Vraninë.
Kuer me sÿ ka pa Dervishi,
Se Nikolla ushtriën ja prishi,
Fort nji herë aj na âsht idhnue,
Ka shkrepë kâmët porsi i terbue;
Idhtë j a v e r i n ka qortue;
Por, mandej, zgjedhë nji a l l a j t' r i,
Nder mâ t' mirët qi i kisht' n' ushtri,
E ja qet Shkjaut mrapa shpinës,
M' ja pre rrugen e Cetinës.
Por Nikolla, i biri i Shkinës,
Po kisht' kënë nji biramel,
Qi mâ në Shkja shoqi s' i del,
Prande' e pa me kohë rezikun,
Edhe u drodh e u vu në i shkun,
Mori malin thik perpjeta,

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Tuj u shdukë me çeta t'veta.

U shduk Knjazi, e Dervish Pasha,
Idhtë ngerthye ato vetlla t' trasha,
Mori rrugen per Cetinë.

— Vall, a hinë Pasha n' Cetinë? —

Nuk e dië a hinë n' Cetinë;

Por e dië se s'rrin n' Cetinë....

Kanûni i Lekë Dukagjinit.

(Shkruen A. Shtjefni K. Gjeçov, O. F. M.)

— Rishtypja e e perkëthyemja në gjûhë të hueja janë të ndalueme fare. —

(Kqyr Numrin e Tetorit fq. 490).

KRYE I NJIZETË

A. Vjedhnija.

Nye I.

§. 732. Në vjedhni pershihen:

a) C u b i, e është aj i cilli vjedhë me dorë të vetë një kafshë të huejen;

b) S i m a h o r ë t, e janë ata që i bëjnë ndimë e krah cubit në një vjedhni a në ç'do mrapësntim e ditën e mrame, po u hetue vjedhnija, do të lajën gjatë e huej si mbas Kanunit e mbas pjesës që kan marrë;

c) B u k a, është njëj: plang, kû libat me gjâ të vjedhë, hân buk, ase marrin me vedi buk, e me percillen me gjâ të vje-

dhun. — „Cubi e bukëdhanësi, janë një“ 1);

d) Kjori, e është aj i cilli e strofullon gjân e vjedhun. — „Paras cubi, paras kjori“;

e) Edhe në mos marrët pjesë në vjedhni kjori, aj bâhet fajtuer si vetë cubi, pse bâhet strofull cubash e vjedhnish 2);

f) Gjurma, është ferkemi qi bân gjâja, permbas së cillash udhton i zoti i gjâs së vjedhun, tuj e çue gjurmen: a mrênda kufinit të një katundit, a të një lagjes, a mrênda rrethit të një shpîs, t'oborrit a të vathit — „Gjurma e vûme, gjâja e gjetun“;

g) Fëmî, braca e biramela;

h) Grabitçari, e është aj i cilli ballas e me perdhuni ja merr kuej një gjâ per ndo' i detyrë.

§. 733. Po ju duer gjurma në mal të zotët të gjâs së vjedhun, nuk mund t'a kapi as katundin t'aferm, as flamurin; porse, n' i kjaftë zembra mb' at katund, mund t'a mendoje qi t'i lahet me bërë.

§. 734. Gjurma e prûme mbrenda katundit, po s'und e hetoj cubin, i zoti i gjâs e lypë mbë katund, e katundi do t'i pergegjet.

§. 735. Gjurma e prûme mbrenda një lagjes së katundit, po s'u hetue cubi, ajo lagje do të ja laje gjân të zotët.

§. 736. Gjurma e prûme mbrenda rrethit të shpîs, t'oborrit, a të vathit, ajo shpî do të ja laje gjân të zot.

§. 737. Ç'do dam, vjedhni e bracni të bâme prej nish, bracash a biramelash, po u hetuen, shpija së cillës i perkasin do t'a lajën.

1) Quelli che porgono ai ladri fuoco od alimento, arno o ricovero, o nascondono gli oggetti involati, devono esser puniti come ladri. (Codice di Manu, libr. IX Nr. 278.)

2) Si quis rem furto sublatam, volens, sciens receperit, eandem poenam quam ille qui furatus est subeat (Plato, de Legib. Libr. 12).

§. 738. Parimi i Kanunit është: „Shka të bájën të mëtuajt (mëcat) burrnimi i shpëis do t'alajën“.

§. 739. Fëmijë, braca e biramela, edhe në u gjetshin me braci në dorë, dora e huej ruk mund t'i perkasë (nuk mund t'i rrafë), por do të bâhen me dije prindja, e këta do të pergjegjen për ta.

Nye II.

Grabija.

§. 740. „Udhë e Zotit së lãn gjâ.“

§. 741. Kanuja së bân qitë trazohet kush në shtek të vet. Udhë e madhe së ja ka ndo'i detyrë kuej.

§. 742. Po i pat kush ndo'i detyrë kuej, e nuk i nep arr-sye, vajin do t'a bâje në katund uhasi, e ky do të bjerë në mënd detyrsin.

§. 743. Po u ngrijt kush edhe e thej udhën e madhe, tuf ja ndalë shtektarit a kalin, a mushkun, magjarin a ndo'i kambë berit, edhe për mospergjegjen e detyrës — po s'u vrân aty për aty — grabitçari bjen në gjobë të katundit — mbas randsis së fajit — e gjân e grabitun do të ja ktheje të zotët.

§. 744. Po u çue kush e vetem prej hamendjet edhe ja grabiti kuej a kâl, a mushk, a magjar, e së mramit i del i pa detyrë i grabituni, grabitçari bjen në gjobë të katundit për të thym t'udhës së madhe, e të zotët do të ja kthejnë gjân e çmimin e ditve të hupuna.

Nye III.

Dypernjahja.

§. 745. Nder të gjitha vëndet kû mbahet Kanûja, çdo gjâ e vjedhun, ka dypernjahen: „Dy për një, mjaft qitë hecin me kambë“ 1).

1) Draco legislator in fures mortis poena, Solon legislator, dupli poena vindicandum existimavit, (A. Gellius, Noct. Attic. libr. XI c. XVIII.)

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

§. 746. Dypernjahja do të nepet jo veç per bagëti të trasha, por edhe per bagëti të imta, e per ç'do send të vjedhun.

§. 747. Dypernjahja do të shperblehet edhe per një të dje-gun të dhunshem të shpës, të kësollës, të tëbanit, të mullarit të sanës a të kashtës, të gjethit edhe të gardhit.

§. 748. Kopështi, vështa e ara e vjedhun, kan dypernjahen.

§. 749. Gjeli (Kënduesi-kadoci) i vjedhun a i vrëm, e ka gjygjin të pre 500 grosh të zotët, per arrsyje qî: „Kënduesi është herori (sahati) i të vorfënit.“

§. 750. Thiu i mbajtun, i vjedhun a i vrëm (posë n'u gjet në dam) ka 500 grosh per arsye qî: „Thiu i ushqyem është mbaja e një shpës.“

§. 751. Dy kafësh të permënduna, nuk e kan dypernjahen, e, as gielin gjel, as thën thî, por 500 grosh pare të thata.

§. 752. Vegla bulkijet, bj. fj. umini i vjedhun, e i hetuem, cubi do t'i laje të zotët aq pûntorë sa dîtët i shkuen hupës, e umini umi. 1)

Nye IV.

Tagri i të zotët të gjâs së vjedhun.

§. 753. „Kû t'a gjêjë gjân e vet i zoti, e merr.“

§. 754. Mbas kti parimit, i zoti i gjâs së vjedhun nuk është në detyrë të rrafgohet, sepse kûdo qî t'a hetoje e t'a gjêjë gjân e vet, aj ka tager me e marrë.

§. 755. Po u vodh gjâja per mjet të bukës, buka do t'a laje.

§. 756. Po u vodh gjâja per mjet të kJORIT, kJORI do t'a laje.

§. 757. Po u ndoq per gjurmë, aty kû të presë gjurma të zotit i gjâs ngulë e do t'i nepet arrsyjeja mbë kambë e mbë dorë.

1) Per furto di stromenti d'agricoltura... Il re riunisca secondo il tempo e l'utilità degli oggetti. (Codice di Manù, lib. IX. Leggi civili e criminali, Nr. 293)

§. 758. Po bleu kush një gjâ të vjedhun, edhe pa diëjt se është e vjedhun, i zoti i gjâs ka tager me e marrë e shitësi (cubi) do të ja kërthejë blesit deri në të mramin dysh të çmimit që muer për at gjâ të shitun, e të zotët të gjâs dypernjahen.

§ 759. Posë për vjedhni të bâme në Kishë e në Qelë, cubi nuk ka gjobë as faqe katundit as faqe Flamurit.

§. 760. Po u vodh gjâja në mal, cubi do të lajë dypernjahen.

§. 761. Po u vodh gjâja në vâth, cubi do të lajë dypernjahen, e 500 grosh për vâth të thye.

§. 762. Po u vodh gjâja në shpî, cubi do të lajë dypernjahen e 500 grosh për shpî të thyeme.

Nye V.

„Gjâ çdo gjâ.“

§. 763. Kanuja e hershme — si edhe e kohëve të vona në shumë rase — nuk ka pasë njofët çmime të hollash e detyrët laheshin me „gjâ ç'do gjâ“.

§. 764. Kanuja nuk bân që të ngushtohet kush me la me çmim të hollash:

a) dame,

b) gjobë,

c) gjaqe.

§. 765. Po bâni dam kush me gjâ n'arë, në kopësht, në vështë a në livath, i zoti i gjâs do t'a ndreqin të damtuemin me bîmë për bîmë të damtueme.

§. 766. Po ra kush në gjobë të katundit a të Flamurit, gjoba lahet me bagëti — me lopë, që e dëshirojë me çmim të hollash 1).

1) *Damnū alio nomine mulctā et dicitur: et antiquissimis temporibus in ovibus et bubus duodecim constitit.* (Rit. Rom. p. 257; A. Gellius. XI, I.

Kanuni i Lekë Dukagjinit, ndërtuar, por jo i traj-

(IX shtetësi antike A) shpreh

§. 766. Po vrau kush kënd, gjaku lahet me „gjâ çdo gjâ:“ me bagëti, me tokë e me armë. — Sado qi në këto kohë të vona, per gjak do të late dorasi të holla, por edhe armë.

§. 767. Gjoba e vrasës lahet me „gjâ çdo gjâ,“ si edhe gjoba e fajeve të randa faqe katundit a Flamurit, si per trathiti, per mik të prë, e tjera.

§. 768. Mâ e ulta gjobë mbërrin mje mbë një dash e mâ e nalta nuk mund të kalojë mbi njëqind desh e të një katund 1).

Nye.

Faji i kobshem.

§. 769. Kush vjedhë shpin e vet e shtrajcen e mikut, Kanuja ja ka cakëtue per gjobë „faqen e zezë“ e është i hjedhun prej kuvëndit e gjyqjit.

§. 770. Po e vodh mikun e një shpës dora e tjeterkuej — i shpës tjetër — i lypet miku i prë e shpija e thyeme.

tua r në shekull të XV, defton se bagëti ja ish monedhë e shtërgjyshërve t'egjër t'anë. (Z. F. Konica: „Albania,“ 1907 XI Nr. 3. faqe 58)

1) Minima autem mulcta est ovīs unus... suprema duarum ovium, triginta boum, pro copia scilicet boum, proque ovium penuria. (A. Gellius, Noct. Attic. XI. 1.)

Lajme.

Rrokull Botës.

Pûnët janë tuj shkue perherë mâ rrokupuj e kjo çashtja e Orientit t'âsht bâ kaq një lash i pa kurrkund fije, sa me ja bâ kryet per voe jo veç ç'do diplomatit, por edhe në kronistëve të shkretë, qi nuk dim mâ se kah me ja majtë, nuk dim se ç'pûnës me i vû shêj mâ perpara; njena mâ me randsi se tjetra, e të gjitha së bashkut një tymtajë, një njegull e shpeshtë. Enden e shënden ministra, bajloza e nierz të mdhaj; njetash i shef në Stammelë, tash dalin në Romë, mas dy ditësh i kè në Gjinevër, mandej mlidhen në Taritet e shkojnë e marojnë në Londer a në Paris. Germanija së mundet, s'don me là, Franca ngulë kamë per shperblime; Turkija nuk ka mjaft me çka muer e Rusija e shtyn mos me lshue pê, më një qi Greqija ka metë si qeni në qerr e tuj mos pasë çka i bân gomërit, i bjen samarit, pse mâ të mramet fletore neper do telegrafa prej Salonikut bin se Grekët paskan nisë nder vise të veta me u marrë Shqyptarëve gjân e mallin. Ah! Greqija! Mizorija e pashoqe qi në ket Shtet kreu komiteti kryengritës qi muer sundimin në dorë mas shgatrrimit t'ushtrive të kti Shtet, kje dnue me mnderë prej të gjitha Shteteve të gjytetnueme. Të mytunt e ministrave Gunaris, Stratos, Protopapadokis, Theodokis, Baltazzi e Kagianestis, nuk kje një punë e lypne prej drejisijet as prej furijet të popullit, por një uha mizore qi një parti politike desht me marrë kundra tjetret, porsa pau se e kishte ardhë ujt në mullit. Procesi kje bâ krejt neper të, të paditit nuk paten kohë me i dalë zot vedit e Gunaris nuk mujt me u gjetë as nder mbledhjet mâ të mramet, pse ngushtue me ndëjë në një klinikë. E tragedia e ktyne ministrave muer trajton e një çashtjes nderkomtare jo veç prej kohe në të ciller ndolli e viejti me i dhânë shkas pezmit në një Shtet qi mâ fort se kurrkush tjetër, ka ne-

vojë per pagjë, por edhe per dhënë qì ju bñ vëndimeve mã elementare të konstitucionit grek e sidomos njasajë ndiesi nierzore qì është aq e pergjithtë, si edhe per interesë të perbashkëta të gjitha Shteteve, pse ndonjani nder ish-ministra të paditun diftoj çiltas se per me i dalë zot vedit nuk mund bite provë, pa qitë mshefsi e dokumente qì kishin karakter nderkomtar. Nuk na e mërr kurrkund mendja se Shtetet civile kan me ndëjë pa e bñ një pënë në ket çashtje kaq të dhùnshme e qì mjerotj zëmrat e gjithkuej i vjen era nieri. E po thona se një gjygyj nderkomtar është i domosdoshem, qì, tuj kjarue pûnen, tuj ndeshkue fajtorët, t'i msojë botës një herë e pergjithmonë se mî parti, si edhe mî faje të nierzëve të qeveris, edhe po kjene kta kundra atdheut, do të mretnojë gjithmonë e per gjith vënd parimi i dretsisë.

Germani. Fletoret e kti Shtet nuk kan tjetër ndolli në gojë veç çashtjen e shperblimeve. Germanija thotë se nuk mund paguej. Mledhja e bame per ket qellim prej perfaqësuesëve të shum komeve nuk qiti gjñ në dritë. Ingjietrë e Itali duken gati per një të falun të plotë të deiyrëve, më një qì Franca proteston e paraqet qì të pushtohet Ruhr e të merren pëng zyret doganore të Germanisë. Fletorja „Germania“ thotë se vendimet e bñme në Paris kan per qellim rrenimin e unjisimit politik; „Tageblatt“ shkruen: Morgan e gjith financjerët e botës kan dishmue kategorisht se nuk ka me këñ pënë qì bñhet uhaja nderkomtare e Germanisë, deri qì Franca mos t'i kët ra mohit politikës së vet; „Vorwaerts“ vën oroë: Sido qì të jët pozicjoni i jonë ndaj qeverin e tashme të Germanisë, loja qì është tuj u luejtë është e rëndë e na kemi uzdajë se Poincarë ka me e bjerrë. — „Daily Mail“ boton një memorandum marrë prejë një nierit fort me rëndësi qì ka pënë me rrethe diplomatike të Berlinit e të Moskës, kù perillitet per një lidhje ruso-germane, e kù bin në sy kjo pika, 1) qì Germanija mos të konprometohet tuj i ra mesn toner çiltas traktatit të Versailles; 2) qì fuqit qindruese qì gjenden në ball okcidental të Germanisë të mahen mã së miri; 3) qì të bñhen vëndime të po-

saçme qi mos të kët fuqi damtuese anmiku kah ana e detit kundra vijimit të veprimeve; 4) qi Rusija e Germanija të kën një ball lufte të perbashkët. „Daily Mail“ tuj e komentue ket memorandum thotë, se në Moskë janë 500 oficira german e se në Rusi kan dalë shum ingjenjerë t'oficinave Krupp.

Rusi. Konferenca e çarmatimit per popuj baltikë vijon gjithnjë në Moskë. Vendimet kjenë gati në të kryem e veç të paraqitunat e mrame qi bane perfaqësuesët e Rosis, prishen prap punë. E edhe nder konferenca tjera, qi janë tuj u bâ aty-klû neper Europë, perfaqësuesët e Rosis janë gadi gjithkund ata qi qesin gurin e madje kan xânë mos me drashtë, e nuk po mshehin doren. — Kryetari i Sovjetëve sa kje tash vonë në Romë u duk edhe në Vatikan, kû xuer prej Papet per popull të mjeruem të Rosis njimiljon lira ital.

Irlandë. Oda e Lordëve pelqej në lexim të tretë ligjen per konstitucionin e Shtetit të lir irlandez e ligjët per të çuem në vënd të kû konstitucjoni.

Francë. Pshtetë sidomos prej Millerand-it, kje pelqye në një miedhje ministrash qi kongregacionet misjonare e bâmirëse të rregulltarëve, të cillat parandej kjene qitë jashta Francet, të kthejshin prap e të mund çilshin shpijat e veta. Seminari i madh i Sh' Sulpicit i kje kthye zyrtarisht auktoritetit kishtar.

Austri. Kshilli Komtâr ka pelqye në lexim projektin e ligjës per të mkâmun financiar t'Austris. Me ket pelqim u pranue ne të gjitha ligjët tjera qi rrjedhshin prej protokoleve të Gnevres. Inghilterra i dha Austris dy milion e gjysë sterline uha.

Turki. Mas statistikave mâ të mrame numri i atyne qi kan dalë prej Stamollet prej drojet qi mos të ndolin grë, kapet deri në 170.000, nder të cillët 110.000 grek ortodoks, 15.000 armen, 12.000 rus, 4000 izraelit, 6000 turq e ma se 20 mî gjithfarë komsijet. — Administrata komtare muer me 26 ndanduer sundimin e Adrianopolit e me 26 atë të Galipolit. Prej Thrakjet oksidentale janë tuj dalë shum banorë. Qetësia n'ato vise është prishë

krejt e madje kan kënë edhe të ndeshuna të pergjakëshme, si-
domos ndermjet bulgarëve e grekëve.

Amerikë. Rrokull motmotit Shtetet e Bashkueme rrxuene
per nja nji miliard dollarë detyrët e vela e paten nji teprim 300.000
dollarësh per vjeten 1922. Shtetet tjera kjenë në detyrë ndaj Shte-
tet e Bashkueme deri me 15 Ndanduer: 16,045,282,000 dollarë. De-
tyrët m̃a të randat janë kto: Ingilterra 4,277,000,000 dollarë; Fran-
ba 2,997,477,000 dollarë; Italiya 1,648,634,000 dollarë; Belgji 349,
214,000 dollarë; Rusija 187,729,000.

Bibliografi.

Kan mrrijtë në Drejtim t'onë:

Shqipëtari i Amerikës. Organ i Vatranve: Mpron të drej-
tat e popullit edhe idealet e Shteteve të Perëndimit — Del një
herë në javë. Pajtimi 1 Napoleon në mot. Pajtimet dërgohen mi
emër të Mangerit Hasan Bitincka. Botol.et në Shtyp. Dhori Koti,
Korçë.

Elbasani. Gazetë politike, shoqnore e letrare. Del nji herë
në javë. Pajtimi: mrenda Shqypnije: fr. år 8; jashtë: fr. år 10.
per nji vjetë. E boton Shtyp. Elbasani, n'Elbasan. Drejtuer i
pevetëshëm: A. Hastopalli.

Dhematje. Liber per shkollë gymnazike e tregtare, botue
prej Etenve Jezuit. Shtyp. e së Paperlyemes — Shkoder, 1922.
Çmimi kr. 4.

Kalendari 1923. E botoj Vepra Pijore në Shkoder, Shtyp-
shkrojë e së Paperlyemes. Shtet n'at Shtypshkroje me nji çmim
k. 2. 50.

Ligia e Shoqnis "Bogdani:" Shtypshkrojë Franciskane
Shkoder, 1922.

Zeri i Popullit. Gazetë politike, ekonomike dhe letrare.
Del çdo të Merkurë dhe të Shtune. Çmimi 10 Fr. år per në Shqy-
pni. E drejton: Dh. Falo-Opari. Redaksija e Administrata: Udhë
e Postës, N. 28 — Korçë.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Nji të falun nderit

Me anë të kësaj të Përkohshmeje u paraqitet gjithë miqve, dashamirve dhe shoqnës së djelmoshave Elbasanas, të cilët tue marrun dhimsunë për vdekjen e papritun fort të dashunit e të paharrueshmit vellaut t'ëm të vetëm

Vasil Haxhimimës

patën kujtimin e mirë të m'a përshëndesin për herën e mbrapme lark syvet të mij, dhe të përcjellin trupin e të ndyerit deri në qivúr të gjinit të prehjes së përjetshme të dheut të zi; gjith ashtu aji të falun nderit u paraqitet kushrinës edhe zotnijve tjerë të rrethit e shoqnës që patën mirësin të marrin pjesë dhe në dhimbjet e pikllimet të zemrës s'eme të derptueme tue më ngushlluem prej së largu e së afërmi.

Shkodër, 30 Ndanduer 1922.

Josi Hashimima

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Vjeta IV. PAJTIME Vjeta IV.

per vjeten 1923.

Nji e Perkohshme si „Hylli i Dritës“, qi tuj u gatue me nisë të katerten vjetë të jetës së vet, mundet me kqyrë me gzim kah mudi i derdhun deri më sod per të miren e perparimin e Atdeht, nuk ka nevojë me u sjellë prej lexuesëvet të vet me tandëtannde e fjalë të mdhë. Ka me mjaftue qi të dishmojë edhe nji herë se don me vijue prap me ju perkrahë e me i dhënë shkas perparimit të vërtetë të komit shqypitar, tuj ndjekë rrymen e jetës së ti shoqnore e politike e tuj u bërë perherë më e dëjë me bari me nderë emnin qi ka.

As nuk ka nevojë „Hylli i Dritës“ me u persritë në të paraqitun të programit, pse e paraqiti e e zhvilloj Numer per Numer e me të u duel para të gjith Shqyptarëve pors i me nji flamur të ngrehun e të shtjellun më maje të njaj shtize të drejtë. Kush të marrë me lexue në syprinën e vjetës qi po myllim rubriken: „Posta e jonë“, ka me mujtë me gjikue se sa me vënd jënë kto fjalë. Të perpjekunat qi Drejtimi i jonë pat irokull kraje vjetë, perbajnë nji tubë dishmish fort të bukura më veprimin e vleren e së Perkohëshmes s' onë, dishmi të cillat na erdhen jo veç prej të gjitha viseve të Shqypnis, por edhe prej shum gjytestesh t' Europës, e inadje edhe prej Amerike; e kto dishmi, masi e shumta e tyne rrjedhin prej nierzësh me randsi, flasin vetë.

Në, pra, nuk na ka metë tjetër veç me grishë edhe nji herë lexuesat t'onë, gegë e toskë, qi të na ndjekin me simpati, si deri tash, të na ndimojnë e të rrin tok per rreth ksajë së Perkohëshme, sidomos në ket kohë në të cillat i madh e i vogel e ka me detyrë me vë at gurin e vet në nderesë Atdeht, nderesë e cilla, me gjith vullndet të mirë t'odin me gjith perdorimin e të tănë energis s'onë nuk ka me mujtë me u bje si lypet e si do të na dishrojë zëmra, po nuk ndrit edhe nder në drita e njatyne idealeve të rilindjes së vërtetë, per të cillat qindron „Hylli i Dritës.“

Pajtimi per vjeten 1923. Fr. år 10.

Drejtim: „Hylli i Dritës“ — Shkoder.

Drejtim telegram: Hyllidrite — Shkoder.